

MIRCEA BABEȘ, *Die Poienești-Lukaševka-Kultur. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte im Raum östlich der Karpaten in den letzten Jahrhunderten vor Christi Geburt*, Bonn, Habelt, 1993, 248 p., 46 fig., 56 planșe.

Cunoscut specialist în istoria și arheologia geto-dacilor și a relațiilor lor cu alte populații, Mircea Babeș, cercetător al Institutului de Arheologie din București, a reușit să publice, după îndelungi demersuri, opera sa mult așteptată privind cultura Poienești-Lukașovca (în continuare PL), rezultată în urma migrației spre sud a triburilor bastarne care s-au stabilit în unele zone din spațiul est-carpatic al Daciei în ultimele secole î. de H.

Referitor la această perioadă din istoria locuitorilor unui spațiu, convențional delimitat de autor încă din anul 1970, s-au elaborat mai multe studii privind diferite aspecte particulare, rezultate în urma săpăturilor arheologice, sondaje sau doar cercetări de teren. M. Babeș a efectuat personal săpături în obiective importante din acest areal, din care se cuvine a fi remarcate acelea de la Borosești (j. Iași), Davideni și Ghelăiești (j. Neamț) și a continuat săpăturile începute de Radu Vulpe în necropola de la Poienești (j. Vaslui). De asemenea s-a documentat în institute și muzee de arheologie din țară și străinătate elaborând,

începând din anul 1969, precizări importante privind arheologia și alte aspecte legate de istoria bastarnilor.

Lucrarea se bucură de recomandarea cunoscutului specialist în istoria și arheologia neamurilor germanice, prof. R. Hachmann, care-l onorează pe autor cu aprecieri elogioase referitoare la munca sa asiduă în domeniul abordat, subliniind necesitatea apariției acestei monografii. Cu sprijinul acordat de fundația Humboldt această carte a apărut în seria *Saarbrucker Beiträge zur Altertumskunde*, cu nr. 30, coordonată de R. Hachmann, Ian Lichardus, Walter Schmitthenner și Frauke Stein.

Lucrarea este structurată în opt capitole în care se face o analiză în detaliu a tuturor aspectelor legate de prezența bastarnilor în spațiul est-carpatic. După cuvântul introductiv și o notă explicativă, în capitolul 2 se abordează obiectul, istoricul și stadiul la care s-a ajuns în cercetarea acestei probleme, precum și sarcinile pe care și le-a propus spre a fi rezolvate în capitolele următoare. Astfel, după cum se știe, în spațiul central și nordic dintre Carpați

și Nistru, începând din ultimele decenii ale secolului al III-lea și în secolul al II-lea î. de H., pe fondul general al continuității și evoluției specifice culturii autohtone, a celei de a doua epoci a fierului, se suprapun bastarnii, purtători ai culturii PL asupra căreia, începând din anul 1957, mai mulți savanți au elaborat studii bazate pe analiza izvoarelor și parțial pe rezultatele cercetărilor arheologice. Autorul și-a propus să analizeze pe baza noilor date diferite tipuri de documente, să definească conținutul structurii și originii culturilor și elementelor culturale prezente în arie, în urma căreia să stabilească cronologia relativă și absolută a culturii PL și a raporturilor ei cu culturile învecinate și înrudite. Alte obiective privesc atribuirea etnică a acestei culturi și a altor descoperiri de caracter străin de la est de Carpați, precum și interpretarea istorică a rezultatelor analizei documentelor arheologice și confruntarea lor cu datele izvoarelor scrise.

Al treilea capitol tratează monumentele arheologice, care totalizează conform catalogului (cap. 7) 165 descoperiri din România, Republica Moldova și Ucraina, cuprinzând așezări, necropole, depozite și piese izolate, o mică parte dintre acestea fiind cercetate în proporție mai mare de 50%. Astfel, în ceea ce privește așezările tip PL referirile se fac frecvent la cele investigate mai intens, la Botoșana și Goroșovo, unde s-au cercetat câte 29 și respectiv 9 locuințe, în celelalte obiective menționate în harta de la fig. 2, complexe de locuire menționate fiind în număr mai mic. Se remarcă o concentrare a descoperirilor PL în bazinele Bahluiului și Bârladului (45 puncte), altele de o parte și de alta a cursului superior al Siretului și al afluenților săi, precum și în zona centrală a Republicii Moldova, descreșcând în intensitate în zonele de nord. Ele sunt amplasate pe spații joase de teren sau pe înălțimi, în multe cazuri suprapunând așezări geto-dacice mai vechi printre care și foste cetăți ca cele de la Moșna, Arslara, Mășcăuți și Rudî. Se cuvine să subliniem și cu această ocazie, că atribuirea tuturor descoperirilor din această perioadă culturii PL nu poate fi documentată numai prin exemplele prezentate în mod selectiv în harta respectivă și, de asemenea, nu pot fi considerate „prebastarne” descoperirile geto-dacice contemporane care nu conțin elemente specifice acestei culturi. Menționăm că, până în prezent, în urma cercetării atente a tuturor zonelor din spațiul anterior delimitat nu s-au identificat decât puține obiective în care să se fi descoperit în exclusivitate elemente geto-dacice. Totuși ele au fost atribuite populației locale de cei mai mulți dintre cercetători, ceramica bastarnică alături de cea celtică și grecească, fiind considerată de import.

Tipul de așezare, denumit de autor Glăvănești, sau Cucorăni-Băiceni, care conține elemente Latène asemănătoare cu cele descoperite de exemplu la Ciurea sau Lozna ș.a., se deosebesc prea puțin de celelalte obiective descrise cu excepția, poate, a așezărilor de la Botoșana și Ghelăiești. De altfel, obiectivele de acest tip, cum se poate remarca pe harta nr. 2, sunt extrem de puține (numai 3 în spațiul respectiv) pentru a reprezenta un aspect cultural, oricât de restrâns ar fi el.

În așezările culturii PL s-au cercetat atât locuințe de suprafață cât și adâncite, în unele cazuri acestea fiind chiar suprapuse (cap. 3.2.1-2). În locuințe se aflau vetre din lut, întreg ansamblul având un aspect destul de primitiv. Atenția autorului se concentrează,

din acest considerent, pe cercetarea necropolelor (cap. 3.3), în cinci dintre ele, acelea de la Poienești, Borosești, Lukașovka, Buhăiești și Dolineani, fiind minuțios analizate ritul și ritualul, precum și întreg inventarul (sugestive fiind fig. 11-18), ceea ce i-a permis să realizeze cronologia relativă și absolută a culturii PL. Pornind de la inventarele funerare și a resturilor umane, el a reușit, pentru prima dată în acest domeniu, să facă atribuirea pe sexe a mormintelor, concluzii confirmate și de analizele antropologice.

Un subcapitol special a fost rezervat descoperirilor colective (cap. 3.4) – depozite, tezaure –, care s-au descoperit și în zona în care a fost localizată cultura PL. Deși nu aparțin acestei culturi, depozitele de la Negri, Oniceni și Lozna, precum și tezaurele de tip Huși-Vovriești, ca și unele descoperiri izolate cu piese de același tip, au fost tratate cu aceeași atenție, fiind puse în legătură cu migrația bastarnă.

În ceea ce privește răspândirea descoperirilor (cap. 3.5.2.) autorul delimitează un cadru geografic în care distribuția așezărilor și necropolelor nu poate, decât cu mari eforturi să reflecte o realitate absolută, săpăturile arheologice viitoare putându-ne rezerva încă surprize, cum au demonstrat-o printre altele și noile descoperiri de la Satu Nou, din sudul Dobrogei.

În capitolul patru s-a făcut o foarte bună analiză a materialelor descoperite. În ceea ce privește olăria, analizată pe categorii și tipuri, cu multă atenție, s-a ținut seama de complexe, conținându-se în primul rând pe descoperirile din necropolele de la Poienești, Borosești și Lukașovka, utilizându-se analogiile, pentru forme și decor, în culturile învecinate sau înrudite (Jastorf, Lausitz, Pomeraniană, Przeworsk, Oksywie, Zarubineț), atât pentru categoria de ceramică fină, cât și pentru ceramica grosieră acoperită sau nu cu barbotină. Ceramica geto-dacică din complexe PL precum și cea de caracter Latène celtic sunt analizate separat, la fel și ceramica grecească, cu o pondere însemnată în stabilirea cronologiei interne a culturii PL.

În subcapitolul 4.2 se analizează uneltele, ustensiile casnice și piesele de cult, pe categorii de materiale, în primul rând cele confecționate din lut (fusaiole și în special „căței de vatră”), piatră și os, precum și din fier, în funcție de ocupații (unelte agricole, pentru lucrarea lemnului sau folosite în metalurgie). În această analiză au fost incluse și depozitele de la Negri, Oniceni și Lozna. Bronzul a fost folosit numai pentru confecționarea unor vase și figurine. Singurele piese cunoscute, figurina de bărbat de la Lukașovka și aceea de femeie de la Dănești putând avea legături cu arta și religia celților.

Subcapitolul 4.3 este rezervat analizei pieselor de port și podoabă, bine reprezentate atât în așezări cât și în necropole. Referitor la fibule a analizat, pe lângă cele celtice B₂ descoperite în special în așezările din secolele III-II î. de H., două grupe prezente aproape în exclusivitate în morminte, anume cele de tip Latène mijlociu, unde a remarcat șapte variante și, de asemeni, Latène târziu de trei variante, deosebite între ele în funcție de modul de articulare a pieselor componente (fig. 24). Unic în aria PL este fibula pomeraniană descoperită în așezarea de la Ghelăiești (J. Neamț), tipul II din analiza lui Eggers, în legătură cu care se fac considerațiile necesare pe baza unei bogate bibliografii.

În continuare, în același capitol s-au analizat alte obiecte confecționate din metal, anume piesele de centură, pafale, brățări celtice și de tip PL, coliere, mărgelile de sticlă, piese de harnașament, arme etc., din necropolele de la Borosești și Poienești, și mai puțin din alte obiective, pentru fiecare din acestea realizându-se grupe tipologice, indicându-se și aria de răspândire în spațiul nord-european.

Capitolul 5 cuprinde *Sinteza și interpretarea datelor arheologice*, care se face ținându-se cont tot timpul de existența în spațiul răsăritean al Daciei a două culturi diferite. Cultura geto-dacică asupra căreia autorul se apleacă mai puțin, obligat fiind de rezolvarea temei principale a operei sale, este tratată sub două aspecte: una de tip Cucurăni-Băiceni, ca reprezentând un facies local în zona de nord a Moldovei, și așezările de tip *dava* situate la sud de spațiul unde s-a localizat cultura PL.

În ceea ce privește cultura PL, caracterizată prin necropole proprii și, după părerea noastră, mai puțin prin așezări, autorul a făcut o foarte utilă analiză a tuturor elementelor care caracterizează această cultură. El ajunge la concluzia că deosebirile interne dintre diferitele complexe (Borosești, Poienești sau Lukașovka) derivă din originea diferită, geografică și culturală, în cadrul spațiului germanic din care au pornit purtătorii acestei culturi care s-au regrupat apoi în spațiul est-carpatic. Este concepția proprie a autorului, care diferă de celea exprimate mai demult de unii specialiști, ca Radu Vulpe, R. Hachmann, K. Tackenberg și D. A. Macinski, care considerau că în secolul II î. de H. au avut loc mutări de populații dintr-un loc în altul. M. Babeș consideră, și noi credem că aceasta este realitatea, că cultura PL, și aspectele sale particulare, „nu au venit gata formate, ca un rezultat al unui transfer global de cultură”, ci s-au constituit dintr-o mișcare mai largă, pornită din spațiul culturii Jastorf, care a antrenat pe drum noi grupe de populații din nordul Germaniei, de la vest de Elba, purtători ai culturii Przeworsk sau elemente celtice. Din punct de vedere cronologic el consideră că această mișcare a pornit aproximativ în aceeași vreme.

Pentru încadrarea cronologică autorul folosește diferite metode, iar concluziile sale diferă în multe privințe de altele mai vechi, el considerând că cultura PL pe deplin formată poate fi datată între circa 150 și 50 î. de H. Cronologia astfel fixată, bazată pe descoperirile din necropole, în mod deosebit pe baza fibulelor, nu concordă întocmai cu aceea a așezărilor datate, în general, mai timpuriu, pe baza amforelor rhodiene ștampilate.

Pentru cronologia internă a obiectivelor principale, anume necropolele de la Poienești, Borosești, Lukașovka și Dolineani, s-au prezentat planuri cu răspândirea în cadrul acestora a diferite tipuri de obiecte, printre care fibule, plăci de centură, brățări, inele etc. stabilind astfel trei faze în formarea lor (fig. 43). Remarcăm în acest capitol și reprezentările grafice cu statisticile combinate din cadrul necropolelor (fig. 32, 36, 41) și, de asemenea, gruparea grafică a categoriilor de descoperiri, metode moderne de prezentare care i-au facilitat redarea în mod cu totul remarcabil a considerațiilor sale de ordin cronologic.

Raporturile cronologice cu cultura geto-dacică și cea celtică de pe întreg teritoriul Daciei și, de asemenea, cu culturile germanice înrudite, capitol deosebit de important în economia

lucrării, a fost tratat cu multă atenție, autorul aducând în acest sens unele completări la câteva considerații mai vechi, revelatoare fiind fig. 45, care rezumă grafic concordanțele cronologice cu culturi din centrul și estul Europei între anii 200 și 1 î. de H., pe care le-a localizat în harta de la fig. 46.

În capitolul șase, consacrat, *concluziilor istorice*, autorul reconstituie din nou tabloul etnic, cultural, economic, social și politic al spațiului cercetat, aducând în discuție și datele furnizate de izvoarele literare, analize competente pe care Mircea Babeș le-a făcut și în alte studii anterioare referitoare la cultura PL.

A doua parte a volumului cuprinde, precedat de indicațiile tehnice necesare, *catalogul descoperirilor* care include așezările, necropolele, depozite și descoperiri izolate, geto-dacice, germanice, celtice, scitice târzii și grecești, dintr-o perioadă cuprinsă între sfârșitul secolului III și sfârșitul secolului I î. de H., atât cele în care s-au efectuat cercetări sistematice, cât și descoperirile fortuite. Pentru fiecare punct s-a menționat corect locul unde se află piesele, cât și autorul descoperirii sau al valorificării din punct de vedere științific. Pentru prima dată în acest catalog sunt prezentate exhaustiv importante descoperiri făcute de autor în necropola și așezarea de la Borosești (locuințe, gropi și mai multe tipuri de morminte), unde a colaborat cu un specialist antropolog, și de la Poienești, unde a cercetat personal încă un lot de 217 complexe, pe care pentru prima dată le aduce la cunoștința specialiștilor. De asemenea sunt catalogate 33 descoperiri de pe teritoriul Republicii Moldova și din Ucraina, cu bibliografia respectivă. Pune la dispoziția cititorului mai multe informații decât cele publicate în diferite articole, date obținute în urma studierii personale a întregului material aflător în muzeele din aceste țări sau de la Moscova și Ermitaj. Catalogul este însoțit de câteva liste cu obiectivele menționate în hărți și la figurile 21-22, 28, unde s-au localizat descoperirile unor piese mai deosebite, ca amfore, căței de vatră și coliere, pe care s-au bazat multe din concluziile autorului.

Se înșiră în continuare o bogată literatură, aproape exhaustivă, folosită în analiza, sub toate aspectele, a culturii PL.

Remarcăm în mod deosebit calitatea ilustrației, a celor 56 planșe desen și foto, pe baza căreia pot fi susținute afirmațiile autorului, cei interesați putând și pe această cale să ia cunoștință de specificul acestei culturi, atât pe baza inventarelor din așezări cât și din necropole, unele din ele inedite până la această dată.

În încheiere socotim că, realizarea acestei ample și valoroase monografii și publicarea ei într-o limbă de largă circulație în lumea științifică va ușura cunoașterea de către cei interesați de această problemă, a primei mari migrații a neamurilor germanice în unele zone din răsăritul Europei, fenomen care a împiedicat, pentru o perioadă relativ lungă, mersul normal al evoluției societății locale, în ultimele două secole î. de H. Dar, în același scop, considerăm că publicarea și în limba română ar ușura mult efortul unui mare număr de cititori români care doresc să cunoască în detaliu cultura PL și impactul său cu istoria și civilizația geto-dacilor din această zonă.

SILVIA TEODOR